VI. Jeugd en Gender - Jeunesse et Genre

CLAUDINE MARISSAL

Protéger le jeune enfant. Enjeux sociaux, politiques et sexués (Belgique, 1890-1940)

Bruxelles, *Éditions de l'Université de Bruxelles*, 2014, 380 p.

Claudine Marissal begeeft zich met deze boekversie van haar doctoraatsthesis over de sociale en gezondheidszorg voor het jonge kind op het kruispunt van de sociaalpolitieke geschiedenis, de vrouwengeschiedenis, de familiegeschiedenis, de historische pedagogiek en de geschiedenis van de medische wetenschap in België. Dat maakt deze studie niet alleen rijk, maar ook vrij uniek. Elk van de hoger genoemde domeinen kende wel al onderzoek naar aspecten van kindzorg binnen het Belgische gezondheids-, welzijns- en gezinsbeleid en de kinderbescherming. Maar dit werk brengt, aan de hand van diepgaand bronnenonderzoek, meerdere van die facetten samen in een uitvoerige analyse van actoren, discours, beleidsmaatregelen en praktijken in de strijd tegen kindersterfte, de werking van het *Oeuvre nationale de l'enfance* (ONE, Nationaal Werk voor Kinderwelzijn) en uitbreiding van de publieke gezondheidszorg voor kinderen, de bescherming en vorming van moeders en ten slotte het welzijnswerk met kwetsbare gezinnen. De aandacht van de auteur voor de talrijke verschillende actoren, instellingen en organisaties die in "de markt van het kind" – in de woorden van Marc Depaepe[16] – de gezondheidszorg voor het kind naar zich toe trokken, levert een uitgebreid en genuanceerd beeld op van de bredere sociale, politieke, demografische en geslachtelijke belangen en doelstellingen die schuilgingen achter die beweging – zoals ook met de titel van het boek wordt aangekondigd.

De auteur maakt helemaal haar belofte waar van een brede en veelhoekige kijk op de zorg voor het jonge kind tussen 1890 en 1940 in België. Dat verdient veel waardering en is in de eerste plaats te danken aan het bijzonder brede gamma aan literatuur en bronnen die Marissal bijeenbracht en ook efficiënt benut. Naast meer voor de hand liggende gepubliceerde bronnen van betrokken overheden en organisaties zoals de *Revue de l'ONE*, rapporten, brochures en eigentijdse studies van hervormers, artsen en juristen, werd ook grondig gespit in een hele reeks archieffondsen van diverse horizonten. Daar komt een indrukwekkende bibliografie bovenop, die niet alleen alle relevante nationale studies uit de hogergenoemde domeinen (van vrouwengeschiedenis tot onder meer historische pedagogiek) omvat, maar eveneens een grote en goed geselecteerde hoeveelheid internationale literatuur. Aan de hand daarvan wordt de Belgische casus in die periode op meerdere punten terecht en goed gekaderd in de internationale dynamiek van debat en beleid op het gebied van kindzorg en – bescherming, gezins – en bevolkingsbeleid en de uitbouw van publieke sociale voorzieningen. Daarnaast laat de frequente vergelijking met ervaringen in andere landen, in de eerste plaats Frankrijk, maar ook de Verenigde Staten en Groot-Brittannië, het toe om de specificiteit van het Belgische beleid en terrein goed te vatten.

16. Marc Depaepe, "De markt van het kind. Over de medicalisering van opvoeding en ondewijs", in Liesbet Nys, Henk De smaele, Jo Tollebeek & Kaas Wils (red.), De zieke natie. Over de medicalisering van de samenleving, Groningen, 2002, p. 260-278.

Het boek is opgebouwd uit veertien chronologisch en ook thematisch geordende hoofdstukken. Elk ervan bevat een stevig onderbouwd, mooi afgewogen en kritisch betoog dat leest als een trein en dat een weelde aan interessante, vaak nieuwe inzichten aanlevert. Bij enkele van de hoofdstukken sta ik hier graag iets langer stil.

Claudine Marissal presenteert in eerste instantie een analyse van de sociale politiek ten aanzien van het kind zoals die zich vanaf de late negentiende eeuw in België ontwikkelde. Zoals ik ook hoger al aangaf, is de grote meerwaarde en kracht daarvan dat de auteur aandacht schenkt aan de veelheid aan betrokken actoren en hun probleemdefinities, belangen, onderlinge verhoudingen en tegenstellingen, en de bredere doelstellingen en ideologische visies die het beleid vorm gaven. Die worden minutieus blootgelegd, in het tweede hoofdstuk bijvoorbeeld, door niet alleen de inhoud van de dominante discours en probleemdefinities in verband met kindzorg te analyseren, maar ook na te gaan waar die over *zwegen* : zo was er opvallend weinig aandacht voor armoedebestrijding, de toegang van kinderen tot medische zorgen, de leefomstandigheden van vrouwen en hun toegang tot sociale bescherming, of bijvoorbeeld het argument dat gezinsbeperking bijdraagt tot het terugdringen van kindersterfte. De auteur toont op die manier overtuigend aan dat 'het probleem' van de kindersterfte op erg uiteenlopende manieren kon worden ingevuld en dat de uiteindelijke definiëring ervan geen eenduidig en rechtlijnig antwoord vormde (op een duidelijke 'nood'), maar wel een amalgaam van visies, keuzes en agenda's, dat een specifieke richting gaf aan het type interventies die volgden. De strijd tegen de kindersterfte was bovenal deel van een breder offensief van moralisering en regulering van de arbeidersklasse. Daarnaast gaat de auteur in het derde hoofdstuk in op het bredere beleid ten aanzien van vrouwen en moeders in die periode, welke rol, plaats en plichten van moeders daarbij werden vooropgesteld en hoe dit doorwerkte in de strijd tegen kindersterfte.

Naast uitgebreide beleids- en discoursanalyse biedt dit werk in een tweede luik ook behoorlijk veel gedetailleerde informatie over concrete praktijken en actoren op het terrein en de werkelijke impact en betekenis van de diverse initiatieven zoals de zuigelingenconsultaties, prenatale medische zorgen, kantines voor moeders, materniteiten, enzovoort. Zo wordt in hoofdstuk vier een zeer geslaagde poging gedaan om de feitelijke impact in te schatten van borstvoeding als preventieve maatregel tegen kindersterfte – het stokpaardje van de protagonisten in die strijd. Marissal komt ook tot een grondige, kritische evaluatie van de diverse statistieken in verband met kindersterfte, die massaal in deze strijd werden gemobiliseerd, en brengt diverse hiaten en contradicties in de cijfers aan het licht. Ook het zogenaamde werkveld wordt uitvoerig in beeld gebracht : naast *dames patronnesses* uit de hogere klassen verschenen daarin tijdens het Interbellum ook nieuwe groepen van opgeleiden en deskundigen : verpleegsters (*infirmières visiteuses*), artsen, pedagogen, sociaal werkers. De auteur geeft aan dat de belangen en visies van deze actoren op complexe manieren samenkwamen, maar dat het terrein tegelijkertijd ook permanent gekenmerkt werd door conflict en rivaliteit, tussen de verschillende politieke en religieuze 'zuilen' en tussen verschillende actoren en (wetenschappelijke versus praktische) regis-

ters van expertise. Vooral hoofdstuk XIII, waarin de onderlinge verhoudingen tussen de artsen, vrijwilligers en verpleegsters op het terrein worden behandeld, is buitengewoon interessant, en vernieuwend. Ook elders ontwart Marissal het ingewikkelde kluwen van actoren en belangen, bijvoorbeeld bij de tostandbrenging van het ONE in 1919 en bestuur van dit nieuwe orgaan : naast diverse figuren van de ULB (vooral het Solvay-instituut) die ook protagonisten waren in de Belgische kinderbescherming zoals Prins, Jaspar, Héger en Demoor, zien we hier persoonlijkheden uit het vooroorlogse netwerk verschijnen, naas artsen, eugenetici en hygiënisten, en ten slotte meerdere vooraanstaande katholieke figuren zoals Velge, die als 'tegengewicht' moesten fungeren.

Ik ben verder bijzonder enthousiast over het feit dat de aandacht van de auteur voor praktijken haar ook tot uitgebreide pogingen brengt om de ervaringen en de stem van de betrokken doelgroepen, de gezinnen en moeders, te documenteren. Dat is allesbehalve gemakkelijk en de auteur moest daarbij sporen uit diverse bronnen bijeen puzzelen. Mogelijk had zij dit nog verder kunnen doortrekken en uitwerken door gebruik te maken van gerechtelijke archieven met betrekking tot jonge moeders (jeugdbescherming), maar dat zou nog teveel bijkomend archiefonderzoek hebben gevergd, en zij komt nu ook al tot enkele interessante resultaten. Zo toont ze aan dat de deelname van moeders aan prenatale consultaties tijdens het interbellum moeilijk was voor de betrokken vrouwen, omwille van de taboes omtrent seksualiteit en het contact met uitsluitend mannelijke gynaecologen, maar ook de beleving van zwangerschap als een 'geheime periode' en een periode van sociaal isolement. Marissal doet verder ook een poging om het profiel te schetsen van de jonge vrouwen die in 'moederhuizen', hoofdzakelijk private toevluchtshuizen en kraaminrichtingen voor alleenstaande moeders, terechtkwamen. Over het cliënteel en de werking van deze instellingen, die nochtans een uitgebreid netwerk van zorg en (her)opvoeding voor jonge moeders uitmaakten, is nog zo goed als niets geweten. Een laatste voorbeeld van het type vragen dat de auteur aan de orde brengt, en probeert te beantwoorden, is de vraag naar de reacties van arme gezinnen en van vrouwen op de intrusies, raadgeving en morele oordelen van deskundigen zoals de verpleegsters, sociaal werkers en artsen. Het is kenschetsend voor dit werk dat de auteur daar meteen genuanceerd op antwoordt : "*La réponse n'est pas simple*" (p. 238). Zij concludeert terecht dat de betrokken vrouwen geen passieve slachtoffers van sociale controle waren en de nieuwe initiatieven van sociale en gezondheidszorg ook in hun eigen voordeel wisten te mobiliseren, waarbij de sector van de kindzorg voor hen niet enkel een controle-instantie vormde, maar ook een plek van sociale integratie.

Het voorgaande bevat nog maar een fractie van de rijkdom aan onderwerpen, kritische analyse en stimulerende inzichten die in het boek van Claudine Marissal aan bod komen. Ik ben ervan overtuigd dat dit werk meerdere lezers zal bekoren, of ze nu uit de sociaal-politieke geschiedenis, de vrouwengeschiedenis, de geschiedenis van onderwijs of de geschiedenis van sociale bescherming en regulering komen.

Margo De Koster